

Herstel van natte duinnatuur in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland

Paraboolduin de Bruid van Haarlem (foto: archief PWN).

MARIEKE KUIPERS EN PIET VEEL

Terugkijkend op de laatste jaren duinbeheer in de Kennemerduinen is er heel wat gebeurd. De periode van knokken voor stoppen van de waterwinning om een natter duin te krijgen is voorbij: in grote oppervlakten duinvallei is grondwaterdynamiek nu een feit en parnassia is met recht weer symbool van natte duinvalleien. Een periode van nieuw beheer is de laatste jaren begonnen: terugkeer van dynamische duinen compleet met blinkerds en grote grazers. In dit artikel een terugblik op het herstelwerk en wat de natuur daarvan merkt.

Het decennium in hoofdlijnen

In mei 2002 is het eindelijk zover: de waterwinning in de Kennemerduinen wordt definitief beëindigd. Na de start in 1898 concludeerde Dubois al in 1905 uit metingen dat er verdroging van het duin optrad. In 1991 groeide de winning uiteindelijk uit tot 15 miljoen m³ per jaar, maar na 104 jaar is de kraan toch gesloten. Twintig jaar onderzoek, planvorming, discussies tot bij de Raad van State aan toe en het uitvoeren van projecten ter voorkoming van grondwateroverlast langs de binnenduinstrand gingen er aan het dichtdraaien vooraf. Het provinciale Grondwaterplan (1986) met voorgeschreven vermindering van duinwaterwinning leidde uiteindelijk tot de volledige stopzetting in 2002. Deze maatregel ter bevordering van natuurherstel op deze schaal is uniek, voor Nederland en waarschijnlijk ook daarbuiten.

Het Masterplan

Maar op zich leidt verminderen en stopzetten van de waterwinning nog niet tot natuurherstel. Het duin was sterk verdroogd - over bijna het gehele duin zo'n twee meter grondwaterstands-daling - en slechts één procent van het totale oppervlak kon

nog doorgaan voor vochtige duinvallei. Terwijl vroeger ongeveer eenderde vochtige duinvallei was! De belangrijkste oorzaak van de verdroging was de genoemde duinwaterwinning naast andere factoren als kustafslag, bebossing en polderpeilverlagingen. Stoppen van de duinwaterwinning zou leiden tot een vertienvoudiging van het oppervlak vochtig duinmilieu. In het Nationaal Park Zuid-Kennemerland ging het om zo'n 300 ha. Dit zou echter zonder ingrijpend natuurbeheer niet leiden tot de terugkeer van verloren natuur, doordat het duin niet meer zo voedselarm is als vroeger. Zo zijn nagenoeg alle valleien gebruikt voor landbouwactiviteiten zoals verbouw van duinpiepers. Daarom werd in 1999 het zogenaamde Masterplan opgesteld. Hierin werd systematisch, vallei voor vallei, aangegeven welke beheermaatregelen nodig zouden zijn om een van de vier toekomstbeelden te bereiken: pioniervallei, vallei met duingrasland, stuifvallei of vallei met duinmoeras. Om kenmerkende soorten van vochtige duinvalleien alle kans te geven en verruiging tegen te gaan, wordt in veel valleien de voedselrijke toplaag van de bodem verwijderd of de grazige begroeiing gemaaid.

Eerste herstelprojecten

Eerdere ervaring hiermee waren eind jaren tachtig opgedaan in het Houtglop (Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN)) en Zuidervlak (Vereniging Natuurmonumenten). In 1998 werd het eerste natuurherstelproject van het Masterplan uitgevoerd in Groot Olmen. Over een oppervlakte van 7,1 ha werd de begroeiing gekleefd en de humeuze bovenlaag afgevoerd. Door een periode van overvloedige neerslag steeg het grondwater meer dan verwacht, waardoor de eerder beoogde verstuuving achterwege bleef en een

Door de vernatting en het vele gegraaf zijn er tegenwoordig meer plekken met kortstondig of permanent water. Libellen, als geelvlekheidlibel, profiteren hier duidelijk van (foto: Henk Harmsen).

groot deel van de vallei direct onder invloed van het grondwater kwam. Enkele bedreigde soorten van vochtige, voedselarme duinvalleivegetaties zijn hier sindsdien verschenen: parnassia, strandduizendguldenkruid, waterpunge, dwergzegge en zeggroene zegge. De pioniervogels bij uitstek, kleine plevier en bontbekplevier, wisten de zandvlaktes direct te vinden. In 2001 broedden er al drie paar kleine plevieren en werden er jongen waargenomen. In 2002 was dit ook het geval en werden er tevens baltsende bontbekplevieren gezien. Ook de Kievit deed er broedpogingen, terwijl bergende druk van de plasjes gebruik maakten om voedsel te zoeken.

Nog meer plaggen, maaien, vogels...

Ten noorden van Groot Olmen heeft Natuurmonumenten ook een stuwende vallei gecreëerd: Huttenvlak. Deze vallei heeft een soortgelijke geschiedenis doorgemaakt als Groot Olmen: flink stuiven, daarna een "meertjes-fase" en nu weer grotendeels vochtig. Ook in het Zuidervlak en Noordervlak zijn door afplaggen goede uitgangssituaties gecreëerd voor vochtige tot natte duinvalleien met pioniervegetaties met bijbehorende broedvogels als kleine en bontbekplevier.

Door PWN werd in de winter van 1998-1999 het eerste wandelende duin Verlaten Veld (12 ha) in het Kraansvlak geactiveerd. In de afgelopen jaren

heeft het zandfront van het duin zich met ruim vier meter per jaar verplaatst.

Er wordt niet alleen geplagd of afgegraven. Zowel Natuurmonumenten als PWN maaien op plaatsen met licht humeuze bodem. In de Grote Pan zijn zeldzame plantensoorten als parnassia, rode ogenstroost, strandduizendguldenkruid, slanke duingentiaan en duinrus weer teruggekomen en is zee-groene zegge soms bijna dominant.

Vogelmeercluster

Na eerder de westoever van het Vogelmeer te hebben afgevlakt, werd in de winter van 2002-2003 de ecologische optimalisatie van het Vogelmeer voltooid. Verder werd over een oppervlak van 23 ha duinvalleien geplagd en het paraboolduin de Bruid van Haarlem gereactiveerd.

Het Vogelmeer werd voor een groot deel ondieper gemaakt, vooral aan de westzijde. De zuidoever werd geschikt gemaakt voor een groter rietmoeras. Verder werden er enkele eilandjes gemaakt. Ten slotte is op het grote eiland de bestaande 'lagune' uitgebreid en is een duintop kaal gemaakt. Op de ontstane, aangrenzende, licht glooiende vallei van schoon zand zijn nu vestigingen geconstateerd van paddenrus, zeggroene zegge, zomp-rus, duinrus, dwergzegge, parnassia, knobbies en strandduizendguldenkruid.

We zien tegenwoordig op en rond het Vogelmeer geoorde fuut, dodaars, kleine plevier, grauwe gans, bergende, zomertaling en Kievit broeden en hun jongen groot brengen.

Libellen

Door de vernatting en het vele gegraaf zijn er tegenwoordig meer plekken met kortstondig of permanent water. Libellen profiteren hier duidelijk van. Het zijn deels pioniersoorten zoals platbuik en tengere grasjuffer. Ook soorten die in de zomer in opdrogende duinvalleien en duinplasjes kunnen overleven, zoals de zwervende pantserjuffer en geelvlekheidlibel, doen het tegenwoordig goed.

En verder...

Het Masterplan is ongeveer voor de helft uitgevoerd. Er is nu 70 hectare natte tot vochtige duinvallei met soms blonde duintjes erin en 20 ha wandelend duin. Er zijn twee duinmeren aangepakt. Er wordt gemaaid en vanaf voorjaar 2004 wordt het grootste deel van het Nationaal Park integraal begraasd. Na een evaluatie over een paar jaar zal de uitvoering van het plan worden vervolgd.

MARIEKE KUIPERS IS ADVISEUR NATUUR EN RECREATIE EN PIET VEEL IS MANAGER NATUUR EN RECREATIE BIJ PWN WATERLEIDINGBEDRIJF NOORD-HOLLAND

Het Vogelmeer werd voor een groot deel ondieper gemaakt. Er zijn enkele eilandjes gemaakt en op het grote eiland is de bestaande 'lagune' uitgebreid (foto: archief PWN).

